

MUSTAFA JAHIC

Gazi Husrev-begova biblioteka

RESTRIKTIVNI ISKAZI U KUR'ANSKOM TEKSTU

Sažetak

Ovaj rad se bavi istraživanjem restrikcije (*qaṣr*), kao jednog od stilova kur'anskog iskaza. Rad se, pored definiranja restrikcije, podjele na vrste i podvrste, posebno bavi analizom pojedinih kur'anskih ajeta u kojima se manifestira restrikcija u svim svojim oblicima i vrstama. Pošto restriktivna rečenica istovremeno sadrži afirmaciju (*iḥbāt*) i negaciju (*nafy*) na osnovu načina realizacije negacije u restriktivnom iskazu utvrđuju se i dvije vrste restrikcije: stvarna ili realna restrikcija (*qaṣr ḥaqqīqī*) i dopunska ili suplementarna restrikcija (*qaṣr idāfī*). Stvarna restrikcija se, također, na osnovu saglasnosti njene negacije s izvanjezičkom stvarnosti (*wāqī' ḥārīḡī*) dijeli na dvije vrste: ostvarenu restrikciju (*qaṣr taḥaqqīqī*) i restrikciju zasnovanu na tvrdnji (*qaṣr iddi'ā'ī*) govornoga lica, koja se označava i kao hiperbolička restrikcija (*qaṣr mabnī 'alā mubālaḡa*), odnosno metaforička restrikcija (*qaṣr maḡāzī*). Dopunska restrikcija (*qaṣr idāfī*), zavisno od odnosa sagovornika (*muḥāṭab*) prema predmetu iskaza dijeli se, također, na tri vrste: restrikciju izdvajanja (*qaṣr al-ifrād*), restrikciju obrnutosti (*qaṣr al-qalb*) i restrikciju određivanja (*qaṣr al-ta'yīn*). Restrikcija se dijeli i na osnovu postojanja dvije strane restriktivnog iskaza, također, na dvije vrste: restrikciju u kojoj se svojstvo ograničava na pojam (*qaṣr al-ṣifa 'alā al-mawṣūf*) i restrikciju u kojoj se pojam ograničava na svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf 'alā al-ṣifa*). Radom se kroz analizu kur'anskih ajeta, a na temelju navedenih vrsta restrikcije želi pokazati funkcionalna i estetska dimenzija restrikcije iskazane kroz raznovrsne sintaksičke forme koje se odlikuju jezgrovitošću, konciznošću i preciznošću kur'anskoga teksta, iskazujući svaka na svoj način skrivena i posebno duboka značenja čime snažno utječu i na sagovornika kao recipijenta kur'anske poruke.

Gljučne riječi: Kur'an, stilistika, restrikcija, stvarna restrikcija, dopunska restrikcija

UVOD

Restrikcija (*qaṣr*) u značenju ograničavanja ili sužavanja značenja, predstavlja poseban stil izražavanja u arapskom jeziku, kojim govorno lice (*mutakallim*) kao emitent poruke kroz različite sintaksičke forme na koncizan i koroborativan način osnažuje značenje iskaza upućenog sagovorniku (*muḥāṭab*) kao recipijentu poruke otklanjajući na takav način bilo kakvu

sumnju u istinitost njenog sadržaja. Zbog toga se restrikcija smatra vrhuncem koroborativnog izražavanja.

Ovakav način izražavanja gramatičari uglavnom označavaju terminom *ḥaṣr*, a stilističari terminom *qaṣr*. Restriktivni način izražavanja prisutan je i u Kur'anu. O njemu, na neki način, govori i al-Ġurġānī kada u djelu *Dalā'il al-i'ğāz* raspravlja o rečenici sa restriktivnim prilogom *إنما*. O restrikciji kao gramatičkom stilu govori se i u Sībawayhovoju gramatici *al-Kitāb* i al-Sakkākījevom djelu *Miftāḥ al-'ulūm*. Termin *qaṣr* prvi je u stilistička istraživanja uveo al-Sakkākī, dok Sībawayh i gramatičari poslije njega govore o jezičkim konstrukcijama koje izražavaju restriktivna značenja ne navodeći na eksplicitan način termin *qaṣr*.¹

Kao poseban stil izražavanja u arapskom jeziku restrikcija pripada stilističkoj disciplini *'ilm al-ma'ānī* (semantika sintakse). Arapski gramatičari i stilističari restrikciju kao način izražavanja prije al-Sakkākīja definirali su različitim terminima, kao što su: *ḥaṣr*, *iḥtiṣāṣ* ili *taḥṣiṣ*, ali u istome značenju, bez obzira na različita leksička značenja navedenih termina. I u kasnijim stilističkim istraživanja navedeni termini se upotrijebljavaju u približno sličnim značenjima.²

VRSTE RESTRIKCIJE

Restrikcija se kao način izražavanja prema klasičnim arapskim stilističarima definira kao "ograničavanje jedne stvari drugom stvari na poseban način" (تخصيص شيء بشيء بطريق مخصوص), što prema tumačenju kasnijih stilističara znači „učiniti nešto pripadajućim nečemu ili ograničiti jednu stvar na drugu stvar tako da se stvar koja se ograničava ne može odnositi na nešto drugo“.³ Prema navedenoj definiciji restrikciju određuju tri stvari. Prva stvar predstavlja ono što se ograničava (*maqṣūr*), druga ono na što se ograničava (*maqṣūr 'alayh*) i treća, način na koji se ostvaruje restrikcija (*tarīq maḥṣūs*). Prve dvije stvari čine dvije strane restriktivnog iskaza (*tarfā al-qaṣr*), dok način na koji se restrikcija ostvaruje podrazumijeva jezička sredstva kojima se restrikcija realizira. Na osnovu stava u navedenoj definiciji da restrikcija predstavlja

1 Ismā'īl Sibouker, *Uslūb al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm wa ātāruhu al-naḥwiyya*, Utrūḥa muqaddama li nays šahāda duktūrāh al-'ulūm fī al-luġa al-'arabiyya wa ādābihā, Taḥaṣṣuṣ: al-dirāsāt al-luġawiyya, Ġāmi'a Qāṣdī Marbāh - Warqala, Kulliyya al-ādāb wa al-luġāt, al-Ġazā'ir, 2013 - 2014, 35. Dostupno na: bu.univ-ouargla.dz/.../Sibouker_Smail_Doctorat.pdf

2 Ṣabbāḥ 'Ubayd Darāz, *Asālīb al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm wa asrārūh al-balāġiyya*, al-Ṭab'a al-ūlā, Maṭba'a al-Amāna, Šibrā (Cairo), Miṣr, 1406/1986, 19.

3 Muḥammad Muḥammad Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb : dirāsa balāġiyya*, Maktaba Wahba, al-Ṭab'a al-tāniya, al-Qāhira, 1408/1987, 33.

“ograničavanje jedne stvari drugom stvari“ stilističari su utvrdili i više vrsta podjela restrikcije.

Definiranje restriktivnog iskaza kao “ograničavanje jedne stvari drugom stvari” pretpostavlja postojanje dva načela ili dvije vrste odnosa u restriktivnoj rečenici: „ograničavanje jedne stvari drugom stvari i neograničavanje te stvari drugim stvarima“. Razumijevanjem definicije restrikcije na navedeni način ističe se specifičnost restriktivne rečenice da u sebi sadrži istovremeno značenje afirmacije (*iṭbāt*) i značenje negacije (*naḡy*). Zbog toga što se restriktivnom rečenicom izriče afirmativno značenje koje u sebi sadrži i značenje negacije, restrikcija se može definirati i kao afirmacija jedne stvari u odnosu na negaciju druge stvari i obrnuto.

Tumačeći pojam afirmacije i negacije u restriktivnom iskazu neki stilističari ističu da restriktivna rečenica istovremeno izriče dvije konstatacije na način kao da se u semantičkom pogledu radi o dvije rečenice: jednu kojom se u afirmativnom pogledu potvrđuje iskazana konstatacija i drugu kojom se negira sve drugo što nije u vezi s prvom konstatacijom. Prema ovakvome tumačenju restriktivna rečenica: ما جاءني إلا زيد “Nije mi došao niko osim Zejda” znači da je došao Zejd i da niko drugi osim Zejda nije došao. Međutim, prema drugačijem tumačenju, restriktivnom rečenicom se ne izražavaju dvije konstatacije, nego jedna, ona afirmativno iskazana, dok niječna konstatacija proizilazi iz afirmativne eksplicitno iskazane konstatacije. Interferencija negacije i afirmacije u restriktivnom iskazu čini restrikciju, između ostalog, i jednim od najjačih koroborativnih sredstava, naročito u kur'anskom tekstu.⁴

Inače, rečenica u osnovi može izražavati pozitivno ili negativno značenje, kao u primjeru: يفوز المُجدُ „Vrijedan uspijeva“, u kome izražava pozitivno značenje ili u primjeru: لا يفوز المقصرُ „Nemaran ne uspijeva“ u kome izražava negativno značenje. Međutim, ova dva značenja mogu se iskazati i u jednoj rečenici: لا يرسب إلا المقصرُ ili لا يفوز إلا المُجدُ „Ne uspijeva niko osim vrijednog“ ili „Ne propada niko osim nemarnog“. Tako se u obje navedene rečenice izražava afirmacija uspjeha za vrijednog i negacija uspjeha za onoga koji nije vrijedan. Međutim, u obje rečenice na precizan, koncizan i posebno stilistički jasan način uspjeh se ograničava isključivo na vrijednoga, a neuspjeh na nemarnog. Zbog toga arapski stilističari ovakve rečenice tretiraju kao posebnu vrstu označavajući ih kao restriktivne ili ograničavajuće.⁵

4 Darāz, *Asālib al-qaṣr fī al-Qurʾān al-Karīm...*, 22-23.

5 Nasrīn Tāhīr, *Zāhira al-ḡaṣr wa al-qaṣr maḡhūman wa balāḡatan fī iṭār al-Qurʾān al-Karīm*, al-Risāla muqaddama li nāyl daraḡa al-duktūrāh, al-Ġāmiʿa al-waṭāniyya li al-luġāt al-ḡadīṭa wa al-ʿulūm bi Islām Ābād, Bākistān, Dīsambar, 2007, 47. Dostupno na: <http://media.tafsir.net/ar/books//2433/7382.pdf>

Tako se i u rečenici: *إِنَّمَا جَاء مُحَمَّدٌ* “Samo je Muhammed došao” potvrđuje dolazak Muhammeda i istovremeno negira dolazak nekog drugog. Negacija značenja u ovakvim rečenicama proizilazi iz same prirode restrikcije i logičkog zaključivanja zato što ograničavanje dolaska isključivo na Muhammeda istovremeno negira dolazak bilo koga drugog. Međutim, iz navedene negacije proizilaze i dvije moguće pretpostavke: da negiranje može biti općeg karaktera (*nafy ‘āmm*) i posebnog karaktera (*nafy ḥāṣṣ*). Isticanjem da je došao samo Muhammed potvrđuje se njegov dolazak i ograničava isključivo na njega, ali istovremeno se negira dolazak bilo koga drugog. Negiranje dolaska u spomenutom primjeru može biti općeg karaktera tako da negacija dolaska obuhvata sve osobe osim Muhammeda, ali može biti i posebnog karaktera tako da se odnosi samo na neke posebno određene osobe, zavisno od konteksta u kome se takva rečenica saopćava, kao, npr., u navedenom primjeru nedolazak Zejda, ili Amra, ili obojice, a dolazak samo Muhammeda. Na osnovu navedene dvije vrste negacije u restriktivnim rečenicama utvrđene su i dvije vrste restrikcije: stvarna ili realna restrikciju (*qaṣr ḥaqīqī*) i dopunska ili suplementarna restrikcija (*qaṣr idāfī*). Kada se restriktivnom rečenicom želi izraziti opća negacija kojom se negira sve osim onoga na što se ograničava (*maḡṣūr ‘alayhi*) takva se restrikcija označava kao stvarna ili realna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī*). Kada negacija obuhvata posebnu jedinku ili grupu takva se restrikcija označava kao nestvarna ili nerealna (*qaṣr ġayr ḥaqīqī*), odnosno dopunska ili suplementarna restrikcija (*qaṣr idāfī*).⁶

Dopunska restrikcija (*qaṣr idāfī*) dijeli se, također, na tri vrste, zavisno od sagovornika (*muḥātab*) čiji se odnos prema predmetu iskaza uzima za osnovni kriterij podjele ove vrste restrikcije. S obzirom na to da se sagovornik kao recipijent (*mutalaqqī*) poruke u vrijeme izricanja ovakve restrikcije može nalaziti u tri situacije i stilističari dopunsku restrikciju (*qaṣr idāfī*) dijele na tri vrste: prva situacija je da sagovornik vjeruje u postojanje dva svojstva u jednome pojmu ili da dva pojma dijele isto svojstvo; druga je da vjeruje suprotno od onoga što tvrdi govorno lice; i treća da nema određeni stav prema predmetu iskaza kolebajući se između dvije mogućnosti. U prvom slučaju govorno lice restriktivnim iskazom izdvaja jednu od dvije moguće stvari, u drugom potvrđuje suprotnu stvar i u trećem određuje onu na koju se odnosi restrikcija tako da se prva restrikcija označava kao restrikcija izdvajanja (*qaṣr al-ifrād*), druga restrikcija obrnutosti (*qaṣr al-qalb*), a treća restrikcija određivanja (*qaṣr al-ta’yīn*).

Negacija se u naprijed spomenutoj definiciji restrikcije može posmatrati i sa aspekta njene saglasnosti s izvanjezičkom stvarnosti (*wāqi’ ḥāriġī*). Kada

6 Darāz, *Asālīb al-qaṣr fī al-Qur’ān al-Karīm...*, 61. Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb...*, 37-38. Nasrīn Ṭāhir, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr...*, 71.

se negacija slaže s izvanjezičkom stvarnosti takva se restrikcija označava kao ostvarena restrikcija (*qaṣr taḥqīqī*). Kada negacija nije u saglasnosti s izvanjezičkom stvarnosti nego predstavlja tvrdnju govornog lica, ili hiperboličko, odnosno metaforičko izražavanje, takva se restrikcija označava kao restrikcija zasnovana na tvrdnji (*qaṣr iddi 'ā'ī*) govornoga lica ili hiperbolička restrikcija (*qaṣr mabnī 'alā mubālaġa*), odnosno metaforička restrikcija (*qaṣr maġāzī*). Međutim, u stilističkim studijama kur'anskoga teksta za označavanje ove vrste restrikcije uglavnom se koristi termin metaforička restrikcija (*qaṣr maġāzī*) da bi se izbjeglo označavanje kur'anskih ajeta kao hiperboličkih iskaza (*qaṣr mabnī 'alā mubālaġa*) ili tvrdnji govornog lica (*qaṣr iddi 'ā'ī*), koje mogu biti tačne, ali i lažne.⁷

„Ograničavanje jedne stvari drugom stvari“ znači, također, pripisivanje jednog pojma drugom pojmu na način da jedna stvar predstavlja svojstvo (*ṣifa*)⁸ koje se pripisuje, a druga stvar pojam kome se takvo svojstvo pripisuje (*mawṣūf*), što implicira postojanje dvije strane restriktivnog iskaza: ono što se ograničava (*maqṣūr*), i ono na što se ograničava (*maqṣūr 'alayh*). Nekada u takvome iskazu svojstvo može biti ograničeno na neki pojam, a nekada pojam na svojstvo. Tako su na temelju postojanja dvaju korelata restriktivnog iskaza utvrđene i dvije vrste restrikcije: ograničavanje svojstva na pojam (*qaṣr al-ṣifa 'alā al-mawṣūf*) i ograničavanje pojma na svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf 'alā al-ṣifa*).⁹

Isticanjem da se „ograničavanje jedne stvari drugom stvari“ ostvaruje „na poseban način“ želi se definirati pravac kojim bi se trebalo kretati u istraživanju načina na koje se restrikcija ostvaruje (*turuq al-qaṣr*) u jeziku. U literaturi se navodi veći broj ovih načina i svaki od njih podrazumijeva upotrebu različitih jezičkih sredstva. Prema većini stilističara četiri su osnovna načina na koje se restrikcija ostvaruje: izuzimanje (*nafy wa istiṭnā'*) u prostim negacijskim rečenicama, zatim rečenice s restriktivnim prilogom *إنما*, rečenice s veznicima *لكن*, *بل*, i *ولا*, i inverzija riječi između kojih postoji odnos rekcije (*'amal*), odnosno inverzija regensa (*'āmil*) i njegovog rektuma (*ma'mūl*). Osim što se razlikuju u formalno-sintaksičkom pogledu predstavljajući različite stilove izražavanja restrikcije, svaki od ovih načina izražava i posebno značenje.

7 Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb*..., 46. Darāz, *Asālīb al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm*..., 65.

8 Termin *ṣifa* ili *waṣf* u ovome slučaju ne označavaju atribut kao gramatički termin nego osobinu, obilježje ili kvalitet onoga na što se odnose. Zbog toga se *ṣifa* ili *waṣf* u ovome slučaju u rečenici mogu nalaziti u poziciji predikata (*ḥabar*), kvalifikatora okolnosti (*ḥāl*), akuzativa specifikacije (*tamyīz*), predikata glagolske rečenice (*fi'l*) i sl.

9 Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb*..., 38. Teufik Muftić, *Klasična arapska stilistika*, El-Kalem, Sarajevo, 1995, 65.

Dva korelata restriktivnog iskaza

S obzirom na to da svaki restriktivni iskaz čine dvije strane: ono što se ograničava (*maqṣūr*) i ono na što se ograničava (*maqṣūr ‘alayh*), i da u restriktivnom iskazu u različim pozicijama te dvije strane mogu biti svojstvo (*ṣifa*) i pojam kome se svojstvo pripisuje (*mawṣūf*), restrikcija se prema rasporedu te dvije strane restriktivnog iskaza dijele na dvije vrste. Kada se u restriktivnom iskazu svojstvo ograničava na neki pojam takva se restrikcija označava kao restrikcija ili ograničavanje svojstva na pojam (*qaṣr al-ṣifa ‘alā al-mawṣūf*), dok u suprotnom slučaju, kada se pojam ograničava na svojstvo takva se restrikcija označava kao restrikcija ili ograničavanje pojma na svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf ‘alā al-ṣifa*).¹⁰

Restrikcija svojstva na pojam

U slučaju restrikcije svojstva na pojam (*qaṣr al-ṣifa ‘alā al-mawṣūf*), svojstvo koje se pripisuje pojmu ne posjeduje niko osim dotičnog pojma. Ono je odlika isključivo navedenog pojma i na njega se ograničava (*maqṣūr ‘alayh*), kao u primjeru: لا يفوز إلا المجدُّ „Ne uspijeva niko osim vrijednog“ što znači da uspjeti može samo vrijedna osoba, bez obzira što vrijedna osoba može biti i neko ko nije uspješan. Poenta je u tome da se uspjeh kao svojstvo ograničava na vrijednu osobu, što znači da uspjeha nema bez marljivosti, ali da marljivost uvijek i ne mora rezultirati uspjehom.

S obzirom na to da u navedenom primjeru uspjeh predstavlja svojstvo (*ṣifa*) koje se ograničava (*maqṣūr*), a vrijedna osoba pojam (*mawṣūf*) na koji se ograničava (*maqṣūr ‘alayh*) svojstvo uspješnosti, ovakva se restrikciji defini- nira kao ograničavanje ili restrikcija svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-ṣifa ‘alā al-mawṣūf*), što znači da uspjeha nema bez marljivosti. Uspjeh kao stvar koja se ograničava (*maqṣūr*) i vrijedna osoba kao stvar na koju se ograničava (*maqṣūr ‘alayh*) ujedno predstavljaju i dvije strane restriktivnog iskaza.

Ista vrsta restrikcije nalazi se i u primjeru: ما كتب محمد إلا الشعر „Muhammed nije pisao ništa drugo osim poezije“ što znači da se Muhammedovo pisanje ograničava isključivo na pisanje poezije i ništa više, ali to ne znači da i neko drugi ne piše poeziju. Ista vrsta restrikcije može se iskazati i primjerom: ما كتب محمد الشعر إلا محمد „Niko nije pisao poeziju osim Muhammeda“ to znači da je samo Muhammed pisao poeziju i niko drugi, kao npr., Halid ili Bekr, ali je u ovome slučaju moguće da se Muhammed bavio pisanjem djela i iz drugih oblasti kao što su proza, gramatika ili islamsko pravo. I u ovom slučaju, ograničavanjem pisanja poezije na Muhammeda postiže se restrikcija svojstva (pisanje poezi-

10 Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb...*, 77-78. Teufik Muftić, *Klasična arapska stilistika*, El-Kalem, Sarajevo, 1995, 65.

je) na pojam (Muhammed), odnosno ograničavanje svojstva na pojam (*qaṣr al-ṣifa* 'alā al-mawṣūf). Razlika između dva navedena primjera je u tome što se u prvome Muhammedovo pisanje kao svojstvo (*ṣifa*) ograničava na poeziju kao pojam (*mawṣūf*) kome se pripisuje svojstvo Muhammedovog pisanja, a u drugom pisanje poezije kao svojstvo (*ṣifa*) ograničava na Muhammeda kao pojam (*mawṣūf*) kome se pripisuje svojstvo pisanja poezije.¹¹

Ograničavanje svojstva na pojam nalazi se i u kur'anskom ajetu:

لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي

Drugog boga, osim Mene, nema; zato se samo Meni klanjaj (Tā Hā, 14), u kome se svojstvo (*ṣifa*) Božanskoga ograničava na ličnu zamjenicu prvog lica jednine koja se odnosi na Allaha kao pojam (*mawṣūf*) kome se pripisuje svojstvo Božanskoga. Navedenom restrikcijom istovremeno se negira pripadanje svojstva Božanskoga bilo kome drugom osim Allahu zbog čega se jedino Allahu treba klanjati.

Restrikcija pojma na svojstvo

Restrikcija pojma na svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf* 'alā al-ṣifa), znači da se određeni pojam kome se pripisuje (*mawṣūf*) neko svojstvo ograničava isključivo na to svojstvo (*ṣifa*), s tim što i neki drugi pojam može, također, posjedovati isto svojstvo. Međutim, pojam u ovome slučaju može posjedovati i neka druga svojstva.¹² Tako se u primjeru: *إنما الحياة تعبٌ* „Život na Ovome svijetu je samo patnja“, život kao pojam (*mawṣūf*) ograničava na svojstvo (*ṣifa*) patnje. Restrikcija u ovome slučaju može se shvatiti i kao odgovor na tvrdnju da je život na Ovome svijetu nešto drugo tako da se ovakvim restriktivnim iskazom želi istaći da život na Ovome svijetu nije ništa drugo nego patnja. Restrikcija se u navedenom primjeru može razumjeti i kao želja da se svojstvo patnje u odnosu na druga svojstva Ovoga svijeta istakne kao njegova posebna odlika čime se ne negira postojanje drugih svojstava Ovoga svijeta.

Pošto se u navedenom primjeru život na Ovome svijetu kao pojam (*mawṣūf*) ograničava isključivo na patnju kao svojstvo (*ṣifa*), život na Ovom svijetu predstavlja stvar koja se ograničava (*maqṣūr*), a patnja stvar na koju se ograničava (*maqṣūr* 'alayh). Time se želi istaći da je patnja neodvojiva od života na Ovome svijetu, a sama restrikcija definira kao ograničavanje pojma na određeno svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf* 'alā al-ṣifa).

Ista vrsta restrikcije nalazi se i u primjeru: *ليس شوقي إلا شاعرا* „Ševki nije ništa drugo osim pjesnik“ u kome se Ševki kao pojam ograničava na svojstvo

11 Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb...*, 82. Ismā'īl Sibouker, *Uslūb al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 25.

12 O ovome će kasnije biti više govora.

pisanja poezije. Budući da je nemoguće da Ševki ne posjeduje i neka druga svojstva osim pisanja poezije, ovom se rečenicom negiraju samo svojstva Ševkija povezana s pisanjem poezije. Tako, navedena rečenica može značiti da Ševki nije prozni pisac, ni pravnik, ni govornik niti stručnjak u nekoj naučnoj disciplini, nego samo pjesnik. Ovom se restriktivnom rečenicom, dakle, ne niječe da je Šavki, npr., Egipćanin, bogat ili siromah, zdrav ili bolestan, bjelac ili crnac i sl.¹³

Ograničavanje pojma na svojstvo nalazi se i u kur'anskom ajetu:

إِنَّمَا اللهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ

Allah je samo jedan Bog (al-Nisā', 171), u kome se Božanska Bit (Allah) kao pojam (*mawṣūf*) ograničava isključivo na svojstvo (*ṣifa*) Božanskoga (*ulūhiyya*) i Jednote (*waḥdāniyya*) zbog čega se jedino Allahu treba klanjati. Navedenim ajetom potvrđuje se da spomenuta dva svojstva pripadaju isključivo Allahu, a negira postojanje bilo koga drugog ko bi sa Njim mogao dijeliti navedena svojstva.¹⁴

Razlika između ove dvije vrste restrikcije ogleda se u slijedećem. U prvoj vrsti restrikcije negira se postojanje određenog svojstva (*ṣifa*) kod nekog drugog pojma (*mawṣūf*), što znači da u prvome navedenom primjeru uspjeh pripada isključivo vrijednome. Smisao ove restrikcije je da spomenuto svojstvo ne može posjedovati niko drugi osim navedenog pojma, s tim što navedeni pojam može posjedovati i druga svojstva, u konkretnom primjeru da vrijedna osoba može posjedovati i neka druga svojstva. Međutim, u drugoj vrsti restrikcije ne negira se postojanje istoga svojstva (*ṣifa*) kod nekog drugog pojma (*mawṣūf*), što znači da prema konkretnom primjeru patnju mogu imati i druge osobe ili stvari. Međutim, smisao ove restrikcije nije u negiranju drugih svojstava Ovoga svijeta nego isticanje svojstva patnje Ovoga svijeta u odnosu na druga njegova svojstva. Obje navedene vrste restrikcije javljaju se u imenskim i u glagolski rečenicama.

PODJELA RESTRIKCIJE PREMA VRSTI NEGACIJE

Definiranje restrikcije kao "ograničavanje jedne stvari drugom stvari" znači i to da se sadržaj stvari kojom se druga stvar ograničava ne odnosi i na druge stvari na način da se druge stvari negiraju. Negacija drugih stvari može biti općeg karaktera (*nafy 'āmm*) tako da obuhvata sve stvari osim one na koju se restrikcija odnosi ili posebnog karaktera (*nafy ḥāṣṣ*) kada obuhvata jednu

13 Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb...*, 82. Ismā'īl Sibouker, *Uṣlūb al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 25-26.

14 Darāz, *Asālib al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 22. Faḍl Hasan 'Abbās, *al-Balāga: funūnuhā wa afnānuhā: 'ilm al-ma'ānī, Dār al-Furqān li al-naṣr wa al-tawzī'*, al-Ṭab'a al-rābi'a, Irbid - al-Urdun (Jordan), 1417/1997, 361-362.

stvar ili grupu stvari, zavisno od stava sagovornika prema predmetu restrikcije. Restrikcija kojom se izražava opća negacija na način da se negira sve osim onoga na što se ograničava (*maqsūr 'alayhi*) označava se kao stvarna ili realna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī*). Kada u restriktivnoj rečenici negacija obuhvata jednu stvar ili grupu stvari, takva se restrikcija označava kao dopunska ili suplementarna restrikcija (*qaṣr idāfī*). Osim vrste negacije, kao glavnog kriterija, u definiranju podjele restrikcije na navedene dvije vrste uzimaju se u obzir, također, odnos govornog lica prema predmetu restriktivnog iskaza, cilj izricanja restrikcije, psihičko stanje govornog lica i izvanjezički kontekst u kome se izriče restriktivna rečenica.¹⁵

Stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī*)

Kada je negacija u restriktivnoj rečenici općeg karaktera (*nafy 'āmm*) tako da obuhvata sve osim stvari na koju se ograničava (*maqsūr 'alayhi*), takva se restrikcija definira kao stvarna ili realna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī*). U ova-kvoj restrikciji ono što se ograničava (*maqsūr*) ne može se odnositi na druge stvari osim na ono na što se ograničava (*maqsūr 'alayh*), kao u primjeru: لَا يَعْلَمُ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ „Niko ne zna skriveno osim Allaha“. Navedeni primjer predstavlja restriktivnu rečenicu u kojoj se u općem smislu negira posjedovanje svojstvo poznavanja skrivenih kod svih Allahovih stvorenja i istovremeno na afirmativan način potvrđuje postojanje ovoga znanja isključivo kod Allaha. Pošto negacija svojstva poznavanja skrivenih stvari (*ṣifa*) u navedenoj rečenici uključuje sve osim onog na što se ograničava (*maqsūr 'alayh*) navedeno svojstvo (*mawṣūf*), odnosno Uzvišenog Allaha, negacija se u ovome slučaju tretira kao opća negacija (*nafy 'āmm*), a restrikcija kao stvarna (*qaṣr ḥaqīqī*) u smislu ograničavanja svojstva na pojam (*qaṣr al-ṣifa 'alā al-mawṣūf*). Ista vrsta restrikcije nalazi se i u rečenici: مَا جَاءَ إِلَّا مُحَمَّدٌ „Niko nije došao osim Muhammeda“ iskazanoj u situaciji kada npr., na predavanje niko od studenata osim Muhammeda nije došao. Budući da se i u ovom slučaju negira svojstvo dolaska svih studenata, a potvrđuje dolazak samo Muhammeda, i ova se restrikcija označava kao stvarna (*qaṣr ḥaqīqī*) u smislu ograničavanja svojstva na pojam (*qaṣr al-ṣifa 'alā al-mawṣūf*).

15 Darāz, *Asālīb al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 61. Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb...*, 37-38. - Podjelu restrikcije na stvarnu ili realnu restrikciju (*qaṣr ḥaqīqī*) i dopunsku ili suplementarnu restrikciju (*qaṣr idāfī*) prvi je izvršio Muḥammad b. 'Abdurrahmān b. 'Umar al-Qazwīnī, Ḥaṭīb Dimašq (umro 739./1338.) u djelu *Talḥīs al-Miftāḥ* a zatim u djelu *al-Idāḥ fī 'ulūm al-balāḡa: al-ma'ānī wa al-bayān wa al-badī'* tako da za ovakvu podjelu nisu znali niti su koristili navedene termine Abū Bakr 'Abdulqāhir b. 'Abdurrahmān al-Ġurġānī (umro 474./1081.) i Abū Ya'qūb Yūsuf b. Abū Bakr b. Muḥammad b. 'Alī al-Sakkākī (umro 626./1229. godine). Vidjeti: Nasrīn Ṭāhir, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr...*, 71.

Stvarna restrikcija nalazi se i u ajetu:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ

Samo su u Njega ključevi nevidljivih stvari, niko ih osim Njega ne zna (al-An'ām, 59).

U navedenom ajetu nalaze se dvije restriktivne rečenice, realizirane na dva načina: prva, inverzijom subjekta i predikata imenske rečenice i, druga, pomoću negacije i izuzimanja. Inverzijom subjekta مَفَاتِحُ الْغَيْبِ i predikata imenske rečenice وَعِنْدَهُ u prvoj rečenici Allah priskrbljuje jedino za Sebe znanje nevidljivih stvari, a zatim u drugoj rečenici partikulom negacije لَا potvrđuje da takvo znanje ne posjeduje niko drugi i, na kraju, partikulom إِلَّا poslije koje dolazi lična zamjenica koja se odnosi na Allaha potvrđuje da takvo znanje posjeduje samo On.¹⁶

Ista vrsta restrikcije nalazi se i u ajetu:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

Vaši zaštitnici su samo Allah i Poslanik Njegov i oni koji vjeruju, koji namaz obavljaju i zekat daju (al-Mā'idā, 55).

U ovome ajetu svojstvo traženja zaštite ograničava se isključivo na Allaha, Poslanika Njegovog i vjernike. Pošto su jevreji u Medini bili u većini i imali jak utjecaj, neki vjernici su tražili od njih zaštitu. Međutim, Kur'an je želio dokinuti ovu njihovu praksu otkrivajući pravu istinu o jevrejima i u formi restriktivnog iskaza pomoću restriktivnog priloga إِنَّمَا ograničiti traženje zaštite isključivo na Allaha, Njegovog Poslanika i vjernike, koji se odlikuju time što namaz obavljaju i zekat daju zabranjujući istovremeno traženje zaštite od onih koji ismijavaju namaz i ne daju zekat.

Stvarna restrikcija nalazi se i u ajetu:

وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

Ako te od Allaha neka nevolja pogodi - pa, niko je osim Njega ne može otkloniti; a ako ti kakvo dobro podari - pa, samo je On Svemoćni (al-An'ām, 17).

U ovom ajetu osobina otklanjanja nevolje ograničava se isključivo na Allaha. Nakon što su višebošci mimo Allaha prihvatili kipove za svoje gospodare i pored jasnih dokaza koji su se pred njihovim očima manifestirali uzimajući ih za zaštitnike i smatrajući ih dobrim, počeli su se objavljivati ajeti sa jasnim dokazima da su i dobro i loše od Allaha. Tako se u konkretnom ajetu u formi restriktivne rečenice: „Pa, niko je (nevolju) osim Njega ne može otkloniti,“ ističe da samo Allah može otkloniti nevolju od Svoga roba kada ga ona pogodi i da je Allah najbolji darivatelj jer: فَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ „je samo On Svemoćni,“ čime se, opet, ističe Allahova moć u odnosu na sve druge moći.¹⁷

16 Darāz, *Asālib al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 64.

17 Nasrīn Ṭāhir, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr...*, 49-50.

Odnos stvarne restrikcije prema izvanjezičkoj stvarnosti

“Ograničavanje jedne stvari drugom stvari“ prema stilističarima znači, također, „afirmaciju jedne stvari prema drugoj stvari i njenu negaciju prema ostalim stvarima.“ Zavisno od toga da li je ovakva negacija u saglasnosti s izvanjezičkom stvarnosti (*wāqi‘ hāriġī*) ili je utemeljena na hiperboličkom izražavanju (*mabnī ‘alā mubālaġa*), restrikcija može biti ostvarena u stvarnosti ili zasnovana na tvrdnji govornog lica. Tako se na temelju saglasnosti negacije s izvanjezičkom stvarnosti i stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī*) dijeli na dvije vrste. Kada negacija odgovara u potpunosti izvanjezičkoj stvarnosti ova se restrikcija označava kao ostvarena stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*). Kada negacija ne odgovara izvanjezičkoj stvarnosti nego se temelji na tvrdnji govornog lica, odnosno hiperboličkom ili metaforičkom izražavanju, ova se vrsta restrikcije označava kao stvarna restrikcija zasnovana na tvrdnji govornoga lica (*qaṣr ḥaqīqī iddi ‘ā’ī*), ili hiperbolička stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī mabnī ‘alā mubālaġa*), odnosno metaforička stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī maġāzī*).¹⁸

Ostvarena stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*)

Ostvarena stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) pretpostavlja opću negaciju svega osim onoga na što se ograničava (*maqṣūr ‘alayhi*), odnosno stvarnu restrikciju (*qaṣr ḥaqīqī*) čije je značenje u potpunoj saglasnosti i s izvanjezičkom stvarnosti (*wāqi‘ hāriġī*), kao u primjeru: لم يفعل هذا إلا زيد „Ovo nije uradio niko osim Zejda.“ S obzirom na to da se navedenom rečenicom u potpunosti negira činjenje određene stvari od strane bilo koga drugog osim Zejda i da navedena negacija odgovara stvarnoj situaciji, ova se restrikcija označava kao ostvarena stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*). Budući da se u navedenom primjeru svojstvo činjenja ograničava na Zejda, ovom se restrikcijom, također, postiže ograničavanje svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-ṣifa ‘alā al-mawṣūf*).

Ista vrste restrikcije nalazi se i u primjeru: ما الخالق إلا الله „Nema stvoritelja osim Allaha!“ zato što se njome negira pripisivanje svojstva stvaranja bilo kome drugom osim Uzvišenom Allahu, Kome ovo svojstvo isključivo pripada i što je to u potpunoj saglasnosti i s izvanjezičkom stvarnosti. S obzirom na to da se u navedenom primjeru svojstvo stvaranja ograničava na Stvoritelja ovim se primjerom, također, postiže restrikcija svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-ṣifa ‘alā al-mawṣūf*).

18 Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb...*, 46. Darāz, *Asālīb al-qaṣr fī al-Qur‘ān al-Karīm...*, 65. - U studiranju stilistike Kur‘ana, kao što je naprijed istaknuto, ova se restrikcija uglavnom označava kao metaforička da bi se izbjeglo opisivanje kur‘anskih ajeta na hiperbolički način ili kao tvrdnje govornog lica, koje mogu biti tačne, ali i lažne.

Ostvarena stvarna restrikcija nalazi se i u kur'anskome ajetu:

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَفَائِتٍ وَيَقْبِضْنَ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ

Zar oni ne vide ptice iznad sebe, kako šireći i skupljajući krila lete?! Ništa ih ne drži osim Svemilosni; On, zaista, sve vidi (al-Mulk, 19).

Isticanjem da niko drugi osim Svemilosnog nije omogućio pticama da lete negira se postojanje takve mogućnosti kod bilo koga drugog, što je u potpunoj saglasnosti i sa izvanjezičkoj stvarnosti tako da se restrikcija u navedenom ajetu tretira kao ostvarena stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*). Budući da se u ajetu svojstvo omogućavanja letenja pticama ograničava na Svemilosnog, ovom se restrikcijom postiže i ograničavanje svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-ṣifa 'alā al-mawṣūf*).¹⁹

Ostvarena stvarna restrikcija nalazi se i u ajetu:

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ

A Mi smo tebi jasne dokaze objavili i niko u njih osim onih koji krše Allahove propise ne vjeruje (al-Baqara, 99).

Navedeni ajet odnosi se na jevreje koji su odbacivali Allahovu Objavu ističući da oni imaju svoju knjigu i da im ne treba druga uputa. Na ovakvu njihovu tvrdnju objavljuje se ajet u formi restriktivnog iskaza u kome se na posebno oštar način njihovo nevjerovanje kvalificira kao *fisq* (griješ), a oni sami kao *fāsiqūn* (griješnici koji krše Allahove propise). Restrikcija njihovog nevjerstva na kršenje Allahovih propisa u ovome slučaju predstavlja ostvarenu stvarnu restrikciju (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) zato što u stvarnosti u Allahove ajete ne vjeruje samo onaj čija je vjera neispravna. Tako se osobina nevjerstva u navedenom ajetu ograničava na one koji krše Allahove propise (*fāsiqūn*) kao restrikcija svojstva na pojam (*qaṣr al-ṣifa 'alā al-mawṣūf*).²⁰

Stilističari, inače, podsjećaju da se u jezičkoj praksi veoma često javlja restrikcija svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-ṣifa 'alā al-mawṣūf*) kod ostvarene stvarne restrikcije (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) zato što mnoga svojstva mogu biti ograničena na određene pojmove u formi stvarne restrikcije, kao u primjeru: *ما في الدار إلا زيد*, „U kući nema nikog osim Zejda“ u kome se bivanje u kući ograničava na Zejda i nikoga više. Navedena vrsta restrikcije manifestira se na isti način i u kur'anskome ajetu:

هَلْ يَهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ

Da li bi iko drugi bio uništen do narod koji čini nasilje (al-An'ām, 47)?! u kome se u formi ostvarene stvarne restrikcije (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) uništenje iz srdžbe i prezira ograničava na narod koji čini nasilje zato što Allah samo takav narod uništenjem kažnjava.

19 Nasrīn Ṭāhir, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr*..., 53.

20 Ibid., 58.

Ista vrsta restrikcije nalazi se i u ajetu:

وَمَنْ يَغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ

A ko će oprostiti grijeha osim Allaha (Āl ‘Imrān, 135)!? u kome se u formi ostvarene stvarne restrikcije (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) opraštanje grijeha na Sudnjemu danu ograničava na Allaha zato što samo On može oprostiti počinjene grijeha.

Međutim, pitanje mogućnosti ograničavanja pojma na određeno svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf ‘alā al-šifa*) u formi ostvarene stvarne restrikcije (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) sporno je među stilističarima. Pošto ovakva restrikcija pretpostavlja ograničavanje pojma na određeno svojstvo na način da takav pojam ne posjeduje nikakva druga svojstva, teško je zamisliti da postoji u stvarnosti, jer svaki pojam u stvarnosti posjeduje više različitih svojstava. Tako kada kažemo: ليس محمد إلا شاعرا „Muhammed je samo pjesnik“ to pretpostavlja odricanje Muhammedu bilo kakvog drugog svojstva, osim što je pjesnik. To je, naravno, nemoguće, jer je Muhammed živ, jede, govori, bijel je ili crn, visok ili nizak itd. Izricanje ovakve restrikcije moguće je jedino u hiperboličkom ili metaforičkom značenju kada se, u konkretnom primjeru, želi istaći svojstvo pjesničke nadarenosti u odnosu na druga Muhammedova svojstva.²¹

Ograničavanje pojma na određeno svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf ‘alā al-šifa*) u formi ostvarene stvarne restrikcije (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) moguće je, prema pretežnome mišljenju stilističara i gramatičara, i restrikcija u tom slučaju ne znači odricanje svih drugih svojstava od pojma na koji se ograničava određeno svojstvo. Negacijom se u tom slučaju odriču svojstva povezana sa svojstvom koje se ograničava. Prema ovakvome tumačenju navedeni primjer: ليس محمد إلا شاعرا „Muhammed je samo pjesnik“ razumijeva se kao restriktivni iskaz kojim se Muhammedu odriču svojstva proznog pisca, pravnika, gramatičara i sl. a ističe svojstvo pjesnika.

Ista vrsta restrikcije nalazi se i u ajetu:

إِنَّمَا يَأْمُرُكُمْ بِالسُّوءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ

On (šejtan) vam naređuje samo zlo i razvrat i to da protiv Allaha govorite ono što ne znate (al-Baqara, 169).

Pošto su neki ljudi smatrali da se odricanjem od onoga što je Allah dozvolio postiže Njegova pokornost i blizina, sami sebi su zabranili neke stvari koje su im, inače, u predislamskom periodu služile za ukras. Ti su ljudi slijedeći šejtana smatrali dobrim ono što on traži da se radi. Na takvo njihovo ponašanje dolazi ajet kojim se ti ljudi u formi restriktivne rečenice pomoću restriktivnog priloga إِنَّمَا na posebno stilistički elokventan način upućuju na put Istine i upozoravaju da zabranjivanje onog što je Allah dozvolio da se radi

21 Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb...*, 50-51.

predstavlja šejtansko djelo. Tako se naređivanje od strane šejtana, u navedenom ajetu, ograničava isključivo na zlo, razvrat i govor protiv Allaha u formi ostvarene stvarne restrikcije (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) ograničavanjem pojma naređivanja na svojstva zla, razvrata i govora protiv Allaha (*qaṣr al-mawṣūf ‘alā al-ṣifa*).

Na isti način objašnjava se ista vrsta restrikcija i u Kur'anu, kao u ajetu:

فَأِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ

A biće to samo povik jedan (al-Šāffāt, 19 i al-Nāzi‘āt, 13), u kome se znak za proživljenje ograničava na jedan povik kao ostvarena stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) ograničavanjem pojma na određeno svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf ‘alā al-ṣifa*).

Restrikcija pojma na svojstvo u ostvarenoj stvarnoj restrikciji objašnjava se na isti način i u ajetu:

إِنَّمَا تَقْضِي هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا

To možeš učiniti samo u životu na Ovome svijetu (Tā Hā, 72)! u kome se činjenje, odnosno vladanje Faraona ograničava na Ovaj svijet kao ostvarena stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī taḥqīqī*) u smislu ograničavanja pojma na određeno svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf ‘alā al-ṣifa*).²²

Stvarna restrikcija zasnovana na tvrdnji govornog lica (*qaṣr ḥaqīqī iddi‘ā’ī*)

Ukoliko značenje stvarne restrikcija nije u saglasnosti s izvanjezičkom stvarnosti nego predstavlja tvrdnju govornog lica, hiperboličko ili metaforičko izražavanje, takva se restrikcija označava kao stvarna restrikcija zasnovana na tvrdnji govornog lica (*qaṣr ḥaqīqī iddi‘ā’ī*), ili hiperbolička stvarna restrikcija (*qaṣr mabnī ‘alā mubālaġa*), odnosno metaforička stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaqīqī maġāzī*). Potpuna negacija svega osim onoga na koga se ograničava (*maḡṣūr ‘alayh*) u ovome slučaju temelji se na negaciji govornog lica, odnosno heperboličkoj ili metaforičkoj negaciji koja ne odgovara izvanjezičkoj stvarnosti. Ovakvo izražavanje može biti npr., radi hvaljenja ili ismijavanja onoga kome se određeno svojstvo na restriktivan način pripisuje ili radi nekih drugih ciljeva, kao u primjeru: „Nema pjesnika osim al-Mutanabbīja“ u kome se svojstvo pjesničkoga dara na restriktivan način ograničava na al-Mutanabbīja, bez obzira na to što postoji velik broj drugih pjesnika takvoga ili većeg pjesničkoga dara. Međutim, govorno lice navedenom tvrdnjom iskazanom na hiperbolički način ograničavajući navedeno svojstvo isključivo na al-Mutanabbīja želi pokazati svoj odnos prema

22 Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb*..., 53-55. Nasrīn Ṭāhīr, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr*..., 58-60. Ismā‘īl Sibouker, *Uslūb al-qaṣr fī al-Qur‘ān al-Karīm*..., 65.

al-Mutanabbīju, bez obzira na stav sagovornika kome se takvim iskazom obraća.²³

Navedena vrsta restrikcije nalazi se i u Kur'anu. Međutim, u stilistici Kur'ana ova vrsta restrikcije označava se uglavnom kao metaforička restrikcija (*qaṣr ḥaḳīqī mağāzī*) da bi se izbjeglo opisivanje kur'anskih ajeta kao hiperboličkih iskaza ili kao tvrdnji govornog lica, koje ne moraju uvijek biti tačne.²⁴

Tako, kada je Allah izbavio jevreje od Faraona i poslanik Musa ih pozvao da uđu u Svetu zemlju, oni mu, pošto je u toj zemlji već živio nemilosrdni narod, kažu:

إِنَّا لَنْ نَدْخُلَهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ * قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَأَخِي فَافْرِقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ

Mi nećemo u nju ulaziti dokle god su oni u njoj! Pođite ti i Gospodar tvoj pa se vas dvojica bijte, mi ovdje ostajemo! (Musa) reče -Gospodaru moj, ja imam moć samo nad sobom i bratom svojim i zato nas razdvoji od ljudi griješnih (al-Mā'ida, 24-25)!

U dijelu navedenog ajeta u kojem poslanik Musa ispunjen žalošću, naglašenom skrušenošću i traženjem utočišta kod Allaha ističe: „إِنَّا لَمْ نَكُن لَكَ وَالِدِينَ وَلَا نَحْنُ بِمَوْلَاكَ“²⁵, „ja imam moć samo nad sobom i bratom svojim“, izražava se ograničenje svojstva (*ṣifa*) posjedovanja u značenju Musaovog vladanja isključivo nad sobom i bratom svojim kao restrikcija svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-ṣifa 'alā al-mawṣūf*). U konkretnom slučaju svojstvo vladanja poslanika Musaa ograničava se na njega i njegovog brata Haruna kao stvarna, ali ne i ostvarena restrikcija (*qaṣr ḥaḳīqī*), jer se iz prethodnog ajeta razumijeva da su sa Musaom i njegovim bratom Harunom bila još „dva čovjeka koja su se Allaha bojala i kojima je On darovao milost Svoju“²⁶ „رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْعَمَ“²⁷ i koji su poslaniku Musau bili pokorni, a koje on ne spominje zbog obuzetosti brigom za svoj neposlušni narod. Dakle, zbog toga što se svojstvo vladanja u navedenom ajetu ograničava isključivo na dvojicu poslanika, što ne odgovara izvanjezičkoj situaciji, ova se restrikcija označava kao metaforička stvarna restrikcija (*qaṣr ḥaḳīqī mağāzī*).²⁵

Ista vrsta restrikcije nalazi se i u ajetima:

فَاتَّبِعُوا وَاتَّقُوا عِلْمَكُمْ تُرْحَمُونَ * أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَنْزَلَ الْكِتَابَ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ

Zato je slijedite i Boga se bojite da bi vam se smilovao, da ne kažete: -Knjiga je objavljena samo dvjema skupinama prije nas, ali mi ne shvatamo njihovo učenje (al-An'ām, 105-106).

23 Darāz, *Asālib al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 65. Nasrīn Ṭāhīr, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr...*, 60.

24 Abū Mūsā, *Dalālāt al-tarākīb...*, 46. Darāz, *Asālib al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 65.

25 Darāz, *Asālib al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 65-66.

U navedenom ajetu radi se o restrikciji objavljivanja Knjige samo za dvije skupine, odnosno *Tevrata* jevrejima i *Indžila* kršćanima, dok se ne spominju druge objave, kao što su *Suhufi* koji su objavljeni Ibrahimu ili *Zebur* koji je objavljen Davudu, vjerovatno zbog znamenitosti navedene dvije Knjige u kojima se, između ostalog, nalazi i deset zapovijedi, dok se u drugima ne nalaze nikakvi propisi. Budući da ne odgovara izvanjezičkoj stvarnosti, ova se restrikcija tretira, također, kao metaforička stvarna restrikcija (*qaṣr haqīqī mağāzī*) u kojoj se objavljivanje ograničava na dvije skupine kao restrikcija svojstva na pojam (*qaṣr al-šifa ‘alā al-mawṣūf*).

Metaforička stvarna restrikcija nalazi se i u ajetu:

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْثَرُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ

Oni koji vjeruju, koji se iseljavaju i koji se bore na Allahovu Putu zalažući imetke svoje i živote svoje, kod Allaha su na višoj razini, i to su oni koji će uspjeti (al-Tawba, 20).

Restriktivnim iskazom: „i to su oni koji će uspjeti“, u navedenom ajetu, svojstvo uspjeha ograničava se na one „koji vjeruju, koji se iseljavaju i koji se bore na Allahovu Putu zalažući imetke svoje i živote svoje“. S obzirom na to da se stvarna restrikcija u ovome slučaju ostvaruje na metaforičan način kao ograničavanje svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-šifa ‘alā al-mawṣūf*) radi naglašavanja značaja i važnosti navedene tri vrste ljudi, jer u stvarnosti uspijevaju i drugi, i ovaj se restriktivni iskaz tretira kao metaforička stvarna restrikcija (*qaṣr haqīqī mağāzī*).²⁶

Inače, ograničavanje svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-šifa ‘alā al-mawṣūf*) čest je stil izražavanja u restriktivnim rečenicama zbog specifičiranja pojma kome se pripisuje određeno svojstvo koje ne posjeduje niko drugi, što može biti logično i odslikavati izvanjezičku stvarnost, ali veoma često prikazano i na imaginaran ili hiperboličan, odnosno metaforičan način.²⁷

Stvarna restrikcija zasnovana na tvrdnji govornog lica ili iskazana u hiperboličkom ili u Kur’anu metaforičkom smislu može se realizirati i kao restrikcija pojma na određeno svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf ‘alā al-šifa*). U ovom slučaju navedena restrikcija predstavlja pripisivanje određenom pojmu (*mawṣūf*) samo jednog svojstva (*šifa*) negirajući postojanje svih drugih svojstava koje takav pojam može posjedovati. Međutim, pošto je u stvarnosti nemoguće odricanje pojmu svih svojstava osim jednoga zato što u stvarnosti

26 Navedeni restriktivni iskaz, prema nekim autorima, tretira se i kao restrikcija izdvajanja (*qaṣr al-īfrād*) u kome se „oni koji vjeruju, koji se iseljavaju i koji se bore na Allahovu Putu zalažući imetke svoje i živote svoje“ zbog toga što su „kod Allaha na višoj razini“ izdvajaju od onog koji „hodočasnike vodom napaja i koji vodi brigu o Časnome hramu“, koji se spominje prethodnom ajetu. Nasrīn Ṭāhir, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr...*, 64.

27 Darāz, *Asālib al-qaṣr fī al-Qur’ān al-Karīm...*, 67.

svaki pojam ima više različitih svojstava, ovakvom se restrikcijom u formi tvrdnje govornog lica ili restriktivnog iskaza izrečenog na hiperbolički ili metaforički način niječu sva druga svojstva da bi se istaklo ono kojim se takav pojam ograničava.

Ova vrsta restrikcije nalazi se i u Kur'anu:

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَعِبٌ وَلَهْوٌ

Život na Ovome svijetu nije ništa više do igra i zabava (al-An'ām, 32), u kome se život na Ovome svijetu kao pojam (*mawṣūf*) metaforički ograničava na svojstvo (*ṣifa*) igre i zabave, bez obzira što je život ispunjen mnogim dje-latnostima i bavljenjima i ne svodi se samo na igru i zabavu.

Restrikcija pojma na određeno svojstvo u formi metaforičke stvarne restrikcije nalazi se i u ajetu:

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبْتٌ لَا يُخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ

U plodnom predjelu raste bilje voljom Gospodara njegova, a u neplodnom samo s mukom. Eto, tako Mi, na razne načine, ponavljamo dokaze ljudima koji zahvaljuju (al-A'rāf, 58), u kome se rast bilja kao pojam (*mawṣūf*) metaforički ograničava na svojstvo (*ṣifa*) truda, bez obzira na to što u stvarnosti bilje može rasti i na drugačije načine.²⁸

Dopunska restrikcija (*qaṣr idāfī*)

Za razliku od stvarne restrikcije u kojoj negacija obuhvata sve stvari osim one na koju se restrikcija odnosi, zbog čega se i negacija ovakve restrikcije označava kao opća negacija (*nafy 'āmm*), u dopunskoj (*qaṣr idāfī*) restrikciji negacija obuhvata posebno određenu ili ograničenu grupu stvari tako da se i negacija takve restrikcije označava kao posebna negacija (*nafy ḥāṣṣ*). Značenje dopunske restrikcije najčešće određuju kontekst i stav sagovornika prema predmetu restriktivnog iskaza. Zbog toga se ova vrsta restrikcije koristi u tri slučaja: prvo, kada sagovornik vjeruje u postojanje dva svojstva u jednome pojmu ili da dva pojma imaju isto svojstvo; drugo, kada sagovornik ima suprotno mišljenje od govornog lica u vezi s predmetom datoga iskaza; i treće, kada sagovornik nema određeni stav prema predmetu iskaza nego se koleba između dvije mogućnosti. U navedenim slučajevima govorno lice kao odgovor na prvi slučaj u obliku restriktivnog iskaza izdvaja jednu od dvije stvari, u drugom na restriktivan način potvrđuje suprotnu stvar i u trećem određuje onu na koju se restrikcija odnosi.

Ograničavanje govornog lica na jedno svojstvo ili jedan pojam predstavlja prvu vrstu dopunske restrikcija koja se označava kao restrikcija izdvajanja

28 Nasrīn Ṭāhīr, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr...*, 61-63.

(*qaṣr al-ifrād*) s obzirom na to da govorno lice izdvaja jedno od dva svojstva ili jedan od dva pojma na koje se restrikcija odnosi.

Ograničavanje govornog lica na suprotno svojstvo ili pojam od onog što tvrdi sagovornik predstavlja drugu vrstu dopunske restrikcije koja se označava kao restrikcija obrnutosti (*qaṣr al-qalb*) zbog toga što govorno lice obrće tvrdnju sagovornika.

Ograničavanje govornog lica na jedno svojstvo ili jedan pojam između kojih se koleba sagovornik predstavlja treću vrstu dopunske restrikcije koja se označava kao restrikcija određivanja (*qaṣr al-ta'yīn*) budući da govorno lice na takav način određuje na koje se svojstvo ili pojam odnosi restrikcija.

Spominjanje sagovornika (*muḥātab*) kao recipijenta (*mutalaqqī*) poruke koju upućuje govorno lice (*mutakallim*) u dopunskoj restrikciji je od ključne važnosti kod klasifikacije ove vrste restrikcije. Međutim, osnovni i najvažniji činilac u realizaciji ove restrikcije je govorno lice koje proizvodi restriktivni iskaz prema svome uvjerenju kao odgovor na tvrdnju i situaciju sagovornika, koja može biti stvarna ili pretpostavljena od strane govornog lica ili da odgovara općem stajalištu.²⁹

Na ovakav način govorno lice, u prvom slučaju, razjašnjava pogriješan stav sagovornika koji vjeruje u postojanje dva svojstva u jednome pojmu ili da dva pojma imaju isto svojstvo, ili, u drugom slučaju, ispravlja suprotnu tvrdnju sagovornika u vezi s predmetom iskaza, ili, u trećem slučaju, otklanja sumnju i kolebljivost sagovornika u vezi s predmetom iskaza. Tako rečenica: ما زيد إلا شاعر „Zejd je samo pjesnik“ kao primjer dopunske restrikcije može predstavljati odgovor govornog lica na vjerovanje sagovornika da je Zejd istovremeno pjesnik i prozni pisac, ili vjerovanje sagovornika da je Zejd samo prozni pisac, ili na kolebljivost sagovornika između toga da li je Zejd pjesnik ili prozni pisac. U svim navedenim slučajevima Zejdu kao pojmu koji se ograničava (*maqṣūr*) pripisuje se na restriktivan način svojstvo pjesnika kao stvar na koju se ograničava (*maqṣūr 'alayh*). Naravno, stvar koja se ograničava na neko svojstvo može posjedovati mnoga druga svojstva koja nisu predmet restrikcije, isto kao što i svojstvo na koje se ograničava neka neka stvar mogu imati i mnoge druge stvari. Tako se navedenim primjerom Zejd specificira svojstvom pjesnika između mnogih drugih svojstava za koja se može pretpostaviti da ih posjeduje, a koja se navedenim primjerom negiraju.

Negacija u svim vrstama dopunske restrikcije, za razliku od stvarne restrikcije, usmjerava se na jednu stvar, bilo onu za koju sagovornik misli da postoji zajedno sa onom koja stvarno postoji, ili onu koja ne postoji, a sagovornik misli da postoji, ili ona oko čijeg postojanja se sagovornik koleba.

29 Darāz, *Asālib al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 61.

Dopunska restrikcije nalazi se i u ajetu:

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنَّ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ

Muhammed je samo poslanik, a i prije njega je bilo poslanika. Ako bi on umro ili ubijen bio, zar biste se stopama svojim vratili (Āl ‘Imrān, 144)?!

U ovome ajetu se u značenju restrikcije potvrđuje poslanstvo, a niječe besmrtnost Allahovog poslanika Muhammeda, ali isto tako ne niječu druga svojstva koja mu se mogu dodati, kao da je Arap, Kurejšija, da ne zna pisati i sl.³⁰

Restrikcija izdvajanja (qaṣr al-ifrād)

Kada sagovornik smatra da određeni pojam posjeduje dva ili više svojstava ili da se jedno svojstvo nalazi kod dva ili više pojmova, a govorno lice na restriktivan način iz njih izdvoji jedno svojstvo, odnosno jedan pojam kao odgovor na takvu tvrdnju sagovornika, takva se restrikcija označava kao restrikcija izdvajanja (*qaṣr al-ifrād*). U ovome slučaju restriktivni iskaz se usmjerava na jedno svojstvo, odnosno pojam negirajući druga svojstva i pojmove za koje sagovornik vjeruje da postoje. U ovom slučaju ne niječu se druga nespomenuta svojstva koje posjeduje takav pojam niti se negiraju pojmovi koji također posjeduju takva svojstva.

Tako, kada npr., sagovornik smatra da je Zejd govornik i pisac, odnosno da posjeduje svojstva govornika i pisca, a govorno lice na takvu tvrdnju uzvratiti: *ما زيد إلا خاطب* „Zejd je samo govornik“ potvrđujući time svojstvo govornika kod Zejda, odnosno da je Zejd govornik i istovremeno negirajući svojstvo pisca, odnosno da nije i pisac. Pošto se u navedenoj restriktivnoj rečenici ograničeno (*maḳṣūr*) specificira izdvajanjem svojstva govorništva na račun svojstva pisanja koje se niječe, ova se restrikcija označava kao restrikcija izdvajanja (*qaṣr al-ifrād*). Budući da se u spomenutom primjeru Zejdu kao pojmu koji se ograničava na restriktivan način pripisuje svojstvo govornika, ova se restrikcija tretira kao ograničavanje pojma na određeno svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf ‘alā al-ṣifa*). Međutim, u ovoj vrsti restrikcije može doći i do ograničavanja svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-ṣifa ‘alā al-mawṣūf*). U tom slučaju navedeni primjer bi glasilo: *ما زيد إلا زید* „Samo je Zejd govornik.“ Ovakav iskaz može doći npr., kao odgovor govornog lica na tvrdnju sagovornika da su Zejd i Amr govornici.

Restrikcija izdvajanja nalazi se i u ajetu:

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ

30 Nasrīn Tāhīr, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr...*, 65.

Nevjernici su oni koji govore: -Allah je jedan od trojice!- A samo je jedan Bog (al-Mā'idā, 73)! u kome se onima koji vjeruju u božije trojstvo negira svojstvo trojstva, a potvrđuje Allahova jednota.³¹

Ista vrsta restrikcije nalazi se i u ajetu:

إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ

Samo je jedan Bog (al-Naḥl, 51), koji se odnosi na one koji tvrde da postoji više bogova tako da se ovim ajetom iskazanim u formi restriktivnog iskaza potvrđuje Allahova jednota, a niječe višeboštvo.

Restrikcija izdvajanja nalazi se i u ajetima:

وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ * إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ

A ti ne možeš učiniti da oni što su u grobovima mogu čuti, ti si samo opomenitelj (Fāṭir, 22-23), u kojima se u formi restriktivnog iskaza, kao restrikcija izdvajanja, opominjanje kao osobina Allahovog Poslanika potvrđuje, a niječe osobina upućivanja na Pravi put, što pripada Uzvišenom Allahu.³²

Restrikcija obrnutosti (qaṣr al-qalb)

Kada se restriktivnim iskazom tvrdi suprotno od onoga što govorno lice misli, takva se restrikcija označava kao restrikcija obrnutosti (*qaṣr al-qalb*) zato što govorno lice na restriktivan način izriče suprotan stav u odnosu na ono što sagovornik tvrdi, kao kada neko kaže: "ما زيد إلا قائم" "Zejd samo stoji" kao odgovor onome ko tvrdi suprotno, da sjedi. U navedenom restriktivnom iskazu Zejd se ograničava na svojstvo stajanja kao restrikcija pojma na određeno svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf 'alā al-ṣifa*). U varijanti restrikcije svojstva na određeni pojam (*qaṣr al-ṣifa 'alā al-mawṣūf*) navedeni primjer bi glasio: "ما قائم إلا زيد", "Samo Zejd stoji." Ovakav iskaz može biti odgovor na tvrdnju sagovornika da npr., Zejd i Amr stoje.

Ova vrsta restrikcije nalazi se i u ajetu:

قَالُوا أَنْوْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ

Oni kažu: -Zar da vjerujemo u ono u što glupaci vjeruju?- A, uistinu, oni su glupaci (al-Baqara, 13), u kome se u formi restrikcije obrnutosti dvoličnjaci označavaju kao nevjernici suprotno od njihove tvrdnje da su vjernici.

Restrikcija obrnutosti nalazi se i u ajetu:

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ

Oni nastoje prevariti Allaha i one koji vjeruju, a oni samo sebe varaju, a da to i ne shvataju (al-Baqara, 9), u kome se u formi restrikcije obrnutosti ističe da dvoličnjaci varaju sami sebe kada govoreći: "Vjerujemo!" misle da varaju Allaha i one koji vjeruju.

31 Ismā'il Sibouker, *Uslūb al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 23 i 53.

32 Vidjeti: Darāz, *Asālīb al-qaṣr fī al-Qur'ān al-Karīm...*, 115-32.

Ista vrsta restrikcije nalazi se i u ajetu:

إِنَّ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ

Oni se samo za pretpostavkama povode i oni samo laž govore (al-An‘ām, 116), u kome se u formi restrikcije obrnutosti u prvom dijelu ajeta niječe da nevjernici slijede Pravi put iz koga proizilazi istina i znanje, a potvrđuje suprotno, povodenje za slutnjom i neznanjem, dok se u drugom dijelu ajeta, također, u formi restrikcije obrnutosti negira da nevjernici govore istinu, a potvrđuje, također suprotno, da govore laži.³³

Restrikcija određivanja (qaṣr al-ta‘yīn)

Restriktivni iskaz koji nastaje u slučaju kada se sagovornik koleba između dvije ili više stvari, jer nije siguran koja je od njih tačna, i govorno lice mu se obrati restriktivnim iskazom određujući takvu stvar, predstavlja restrikciju određivanja (*qaṣr al-ta‘yīn*), kao u slučaju kada sagovornik nije siguran koju je knjigu čitao Sulejman, da li Kur’an ili neku drugu knjigu, a govorno lice kaže: ما قرأ سليمان إلا القرآن “Sulejman je čitao samo Kur’an.“ Ista vrsta restrikcije nalazi se i u slučaju kada sagovornik ne zna da li je Zejd pjesnik ili prozni pisac, a govorno lice mu se obrati restriktivnim iskazom: ما زيد إلا شاعر „Zejd je samo pjesnik“. U navedenom primjeru Zejd se ograničava na pisanje poezije kao restrikcija pojma na svojstvo (*qaṣr al-mawṣūf ‘alā al-ṣifa*). Međutim, kada se sagovornik npr., koleba između toga da li je Zejd ili Amr pjesnik, a govorno lice mu odgovori: ما شاعر إلا زيد „Samo je Zejd pjesnik“, u tom slučaju svojstvo pisanja poezije ograničava se na Zejda kao restrikcija svojstva na pojam (*qaṣr al-ṣifa ‘alā al-mawṣūf*).

Međutim, ni stilističari ni komentatori Kur’ana nisu pronašli niti jedan primjer restrikcije određivanja (*qaṣr al-ta‘yīn*) u Kur’anu. Neki savremeni stilističari čak negiraju uopće postojanje ove vrste restrikcije, ističući da o njoj ne govore ni ‘Abdulqāhir al-Ġurġānī ni al-Sakkākī.³⁴

Zaključak

Istraživanjem restrikcije (*qaṣr*), kao posebno značajnog klasičnog stila arapskog jezika, pokazuje se funkcionalna i estetska dimenzija restriktivnog stila koji se izriče kroz raznovrsne sintaksičke forme arapskoga jezika. Analizom kur’anskih ajeta iskazanih u formi raznih restriktivnih iskaza pokazuje

33 Ismā‘īl Sibouker, *Uslūb al-qaṣr fī al-Qur‘ān al-Karīm...*, 23-24 i 54. Nasrīn Tāhir, *Zāhira al-ḥaṣr wa al-qaṣr...*, 67-68. Ġalāluddīn al-Suyūṭī, *al-Itqān fī ‘ulūm al-Qur‘ān*, I‘tanā bihi wa ‘allaqa ‘alayhi: Muṣṭafā Ṣayḥ Muṣṭafā, al-Ṭab‘a al-ūlā, Mu‘assasa al-Risāla nāširūn, Bayrūt, 1429/2008), 520.

34 Darāz, *Asālīb al-qaṣr fī al-Qur‘ān al-Karīm...*, 76-77.

se, također, da se svaki od njih odlikuje izricanjem različitih vrsta skrivenih i posebno dubokih značenja kojima se snažno utječe na recipijenta kur'anske poruke. Kroz navedene kur'anske primjere pokazuje se, također, da se restrikcija kao poseban stilistički sažet način konciznog i koroborativnog izražavanja odlikuje jezgrovitošću, preciznošću i čistotom stila. Zbog toga se restriktivni stil smatra vrhuncem koroborativnog izražavanja, naročito u Kur'anu, a kojim se osnažuje značenje iskaza upućenog sagovorniku i otklanja bilo kakva sumnja u istinitost njenog sadržaja. Zbog toga u nekim ajetima i preovladava koroborativna dimenzija ovoga stila u odnosu na njegovo izvorno restriktivno značenje.

Za razumijevanje kur'anskih ajeta iskazanih u formi restriktivnog iskaza posebno je značajna uloga sagovornika, njegov odnos prema predmetu restriktivnog iskaza, zatim izvanjezički kontekst u kome se izriče ovakav iskaz i druge okolnosti koje mogu utjecati na značenje ovih ajeta. O značaju istraživanja restriktivnog stila na primjeru kur'anskoga teksta govori i činjenica da su sve vrste restrikcije, izuzev restrikcije određivanja (*qasr al-ta'yīn*), zastupljene i u tekstu Kur'ana.

Zbog toga je za otkrivanje i razumijevanje skrivenih i dubokih značenja kur'anskih ajeta uključujući i njihovu estetsku dimenziju neophodno, između ostalog, istraživanje i studiranje svih vrsta stilova arapskoga jezika uključujući i restrikciju kao jedan od posebno značajnih.

Restrictive expressions in the text of Qur'an

Summary

This paper deals with research in restriction (*qasr*) as one of the styles of Qur'an expression. In addition to providing definition of restriction, division to categories/subcategories, it analyzes individual ayaths of Qur'an that manifest restriction in all its forms and shapes. Since restrictive clause includes affirmation (*itbat*) and negation (*nafy*), two categories of negation may be determined in restrictive clauses based on the way how negation is realized: real restriction (*qasr haqiqi*) and supplementary restriction (*qasr idafi*). Real restriction is also divided into two categories based on conformity of its negation with out of language reality (*waqi'harigi*): realized restriction (*qasr tahaqiqi*) and assertion-based restriction (*qasr iddi a i*), marked also as hyperbolic restriction (*qasr mabni 'ala mubalaga*) or metaphoric restriction (*qasr magi*). Supplementary restriction (*qasr idafi*), depending on the relation of interlocutor (*muhatab*) toward the subject of expression, is divided into three categories: separating restriction (*qasr al-ifrad*), reverse restriction (*qasr al-qalb*), and determining restriction (*qasr al-ta'yīn*). Restriction is divided also on the basis of existence of two sides of restrictive expression: restriction in

which an attribute is limited to a concept (*qasr al-sifa 'ala al-mawsif*) and restriction in which the concept is limited to feature (*qasr al-mawsif 'ala al-sifa*). Through an analysis of Qur'an ayaths and on the basis of the mentioned types of restriction, the paper tries to show the functional and aesthetic dimensions of restriction expressed through various syntactical forms characterized by succinctness, conciseness, and preciseness of the Qur'an text. Each of them, in their own way, expresses hidden and especially deep meanings, thus producing a strong effect on both the interlocutor and the recipient of the message of Qur'an.

Key words: Qur'an, stylistics, restriction, real restriction, supplementary restriction